

Motion till riksdagen 2019/20:1843

av **Jonas Sjöstedt m.fl. (V)**

Trygg och jämlik äldreomsorg

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ges i uppdrag att bättre tillgodose äldres rätt till särskilt boende och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ges i uppdrag att ta fram nationell statistik för kommunernas antal boenden, beviljande av boenden och avslag och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda en kvalitetssäkring av äldreomsorgen med inriktning på personal och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ges i uppdrag att utreda privata företag som erbjuder dyra boenden och skattesubventionerade tilläggstjänster och hur detta påverkar kommunernas lagstadgade skyldighet att erbjuda bra kommunala boenden och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge lämplig myndighet i uppdrag att se över förutsättningarna för att minska ensamheten bland äldre och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lämplig myndighet bör ges i uppdrag att ta fram informationsmaterial om äldre och alkohol och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samtliga specialistutbildningar för undersköterskor på yrkeshögskolenivå ska utvecklas, vara nationellt sammanhållna och erbjudas fler områden såsom hälso- och sjukvård samt äldreomsorg och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en kompetensplan bör utformas för äldreomsorgen som kan öka antalet undersköterskor och tillkännager detta för regeringen.

Rätt till särskilt boende

När man blir äldre ska man mötas med trygghet, omsorg och värdighet. Ett land som säger sig ha råd med skatteavdrag för städning i hemmet för friska personer i arbetsför ålder måste även ta sig råd med en värdig äldrevård som rymmer både promenader i solen och personal som har tid att ta hand om våra äldre. Utbredningen av RUT-tjänster har förstärkt ojämlikheten bland äldre. Vänsterpartiet vill utveckla framtidens äldreomsorg och satsa på ökad personaltäthet och fortbildning inom äldreomsorgen, men också på att utveckla moderna och välfungerande boenden, omsorg och vård, bra mat och avgiftsfria trygghetslarm. Den som levt ett långt liv ska i äldreomsorgen finna både omsorg, vård och fritidssysselsättning, och det ska finnas gott om aktiviteter att ägna sig åt. En bra äldreomsorg är inte bara en välfärdsfråga, det är också en viktig jämställdhetsfråga.

Det är framför allt kvinnor med låga inkomster som avstår hemtjänst när de blir äldre och tar hjälp av sina döttrar i stället. Kvinnor är klart överrepresenterade både bland personal och bland de anhöriga som tar ett stort ansvar för äldre familjemedlemmar. En utbyggd och välfungerande äldreomsorg är en förutsättning för att kvinnor ska kunna delta fullt ut på arbetsmarknaden. För att få en jämlik äldreomsorg behöver kommunerna tillföras tillräckliga resurser och arbetsvillkoren för äldreomsorgens personal förbättras. Personalen är grunden för en bra, värdig och trygg äldreomsorg. Det är personalen som bygger äldreomsorgen. Bra bemanning är en förutsättning för att personalen ska få tid att samtala med de äldre och göra ett bra jobb. Det är också viktigt att stärka personalens villkor och arbetsmiljö. Delade turer och många korta pass är mycket vanligt förekommande inom äldreomsorgen och medför stress och dålig återhämtning. Sedan början av 2000-talet har en omfördelning skett från särskilt boende till insatser i det egna hemmet, och antalet personer som bor i särskilt boende har minskat drastiskt. Samtidigt har antalet äldre ökat i befolkningen. Enligt Statistiska centralbyråns (SCB) beräkningar kommer personer på 80 år och äldre vara 255 000 fler än idag år 2028 – en ökning med 50 procent. Det innebär ett ökat behov av platser på särskilt boende. Under 2000-talet har fler personer beviljats hemtjänst. Antalet äldreboendeplatser har minskat och kommunerna har i stället satsat på att fler ska bo hemma med hemtjänst. Fler och fler får avslag på sina ansökningar om särskilt boende. Det är ett sätt för kommunerna att hålla nere kostnadsökningarna när antalet äldre ökar. Mellan 2010 och 2018 minskade andelen personer över 65 som hade ett särskilt boende från 5,2 procent till 4,0 procent. Sammanlagt 116 kommuner bedömde 2018 att de hade ett underskott på särskilda boendeformer för äldre. Det gör både att personer nekas boende och att väntetiden kan vara lång. Vänsterpartiet anser att den här utvecklingen är negativ för kvaliteten inom äldreomsorgen och att den går ut över de äldres behov samt begränsar äldres möjligheter till inflytande och valfrihet. Äldre ska kunna bo hemma så länge de själva vill, men när behovet av stöd ökar och de vill flytta måste det finnas möjlighet till det.

Förutom bättre ekonomiskt stöd till kommunerna behöver de äldre med särskilda behov bättre tillgång till särskilt boende i alla kommuner.

Regeringen bör ges i uppdrag att bättre tillgodose äldres rätt till särskilt boende. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ökad kunskap behövs

Det finns mycket som tyder på att riktlinjer och handläggning vad gäller särskilt boende varierar kraftigt över landet. Antal bifall och avslag bör jämföras mellan kommunerna och även vilka motiv som anges i besluten vid avslag på ansökningar om särskilt boende. Det bör också jämföras i vilken omfattning avslag överklagas och om det finns socioekonomiska skillnader. I Stockholms stad fanns det år 2017 beslut i 3 453 ärenden om vård- och omsorgsboenden. 613 av dessa avslogs. Det behöver tillskapas en transparent bild över hela landet och i alla kommuner samlat för att komma tillrätta med osakliga skillnader vad gäller handläggningen avseende särskilt boende och för att utifrån detta ta fram åtgärder för att öka likvärdigheten och tillgången till särskilda boenden över landet.

Regeringen bör ges i uppdrag att ta fram nationell statistik för kommunernas antal boenden, beviljande av boenden och avslag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Kvalitetssäkra äldreomsorgen

Personalen är grunden för en bra, värdig och trygg äldreomsorg. Det är personalen som bygger äldreomsorgen. Bra bemanning är en förutsättning för att personalen ska få tid med umgänge med de äldre och göra ett bra jobb. För Vänsterpartiet är en god omsorg om äldre en mycket viktig fråga.

Utredningen ”Stärkt kompetens i vård och omsorg”, SOU 2019:20, har lagt fram flera förslag. Utredningens övergripande uppdrag har varit att föreslå hur yrket undersköterska kan regleras så att kvalitet och säkerhet ökas i hälso- och sjukvården samt omsorgen. Utredningens betänkande ska nu remissbehandlas. Utredningen går igenom de kvalitetsregister som finns samt Socialstyrelsens ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.

Även biståndshandläggare, som bedömer de äldres behov av omsorg, har en viktig roll i omsorgen av äldre. De har kontakt med enskilda äldre personer och deras anhöriga och fattar beslut i ärenden rörande bistånd enligt socialtjänstlagen. I dag har de ofta en socionomutbildning. Det är en allmän utbildning som inte fokuserar på äldres behov, vilket kan bli ett problem.

När det gäller enhetschefer är det också ett problem att de ofta har många medarbetare. En jämförelse mellan teknisk verksamhet, socialtjänstens individ- och familjeomsorg och äldreomsorgen 2012 visade stora skillnader. Inom äldreomsorgen hade 72 procent av enhetscheferna 30 eller fler medarbetare, medan motsvarande andel inom teknik respektive individ- och familjeomsorg var 17 procent och 24 procent.

Enhetscheferna inom vården och omsorgen om äldre personer är ofta nära verksamheten och har ett omfattande och kvalificerat ansvar för att leda verksamheten så att den får god kvalitet. Därför bör möjligheten att reglera att enhetschefen har lämplig utbildning i särskilda boendeformer, hemtjänst och dagverksamheter för äldre utredas. Kvalitetssäkring av äldreomsorg är en fråga som hamnat alltmer i fokus i takt med att andelen privata utförare ökat. Det har medfört att kommuner och regioner ökar sin uppföljning av verksamhet oavsett om den drivs i egen regi eller av annan.

För att uppföljningsresultaten ska leda till förbättring på både verksamhets- och systemnivå behöver de kommuniceras till brukare, förtroendevalda, utförare och medborgare.

Det bör finnas ett system för systematiskt kvalitetsarbete med fokus enbart på äldreomsorgen med personalens kompetens som en viktig del. Äldre ska ha rätt att möta utbildad personal. Därför presenteras i Vänsterpartiets budgetmotion ett förslag om utbildningssatsning för säkrad personalförsörjning som kombinerar betalt arbete i välfärden med utbildning. Satsningen finansieras helt med statliga medel, omfattar en tioårsperiod och uppgår till en total kostnad om 50 miljarder kronor. Satsningen räcker t.ex. till att utbilda minst 15 000 undersköterskor och innebär en viktig personalförsörjningssatsning riktad mot äldreomsorgen. Därutöver lägger vi förslag om riktade förstärkningar till personal inom äldreomsorgen för kommande år.

För att kvaliteten inom äldreomsorgen ska säkras krävs omfattande satsningar på personal samt på deras arbetsvillkor, utbildning och arbetsmiljö.

Regeringen bör utreda en kvalitetssäkring av äldreomsorgen med inriktning på personal i enlighet med vad som är beskrivet ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ta bort oskäliga subventioner till bättre bemedlade

I och med införandet av LOV (lagen om valfrihetssystem) 2009 finns ett stort antal privata utförare av äldreboenden inom den svenska äldreomsorgen. Privata utförare av hemtjänst och äldreboenden får erbjuda tilläggstjänster utöver de biståndsbedömda insatserna, tjänster som berättigar till RUT-avdrag. På större orter med fler invånare med höga inkomster växer det fram privata äldreboenden där utförarna uttryckligen vänder sig till äldre som förväntas efterfråga hög standard. Sådana boenden erbjuder högre boendestandard (med motsvarande högre hyra).

Eftersom privata men inte kommunala utförare får erbjuda skattesubventionerade tilläggstjänster med RUT-avdrag, kan den som har råd köpa till extra tjänster utöver den skäliga levnadsnivå som äldreomsorgen enligt socialtjänstlagen ska erbjuda. Vänsterpartiet ställer sig frågande till om det är alla skattebetalares uppgift att bidra med finansiering till denna utveckling.

Samtidigt som dessa subventioner finns är kostnader för att bo på högstandardboenden tillräckligt höga för att utestänga de med lägre inkomster. Bidrag via RUT-avdrag kräver medfinansiering som också utestänger stora grupper av pensionärer. Det är en träffsäker modell för att subventionera bättre bemedlades liv och boende. Den enda beröringspunkten för övriga blir att bidra med finansieringen av detta system. Denna affärsmodell kostar pengar för staten och kommunerna. Kommunerna är enligt lag skyldiga att ge alla äldre ett tryggt boende och omsorg. När det finns ett system med dessa affärsmodeller som finns parallellt med kommunernas lagstadgade skyldighet kring äldreomsorgen så kommer det att beröra kommunernas möjlighet att genomföra sitt uppdrag. Det påverkar då naturligtvis alla äldre som av ekonomiska trösklar blir utanför högstandardboenden.

Regeringen bör ges i uppdrag att utreda privata företag som erbjuder dyra boenden och skattesubventionerade tilläggstjänster och hur detta påverkar kommunernas

lagstadgade skyldighet att erbjuda bra kommunala boenden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ensamhet

Ensamhet bland äldre är för de flesta tungt att bära. Ensamheten innebär även en stor hälsorisk. Risken för en för tidig död ökar med 26 procent enligt en undersökning från Storbritannien.

I Sverige har det under lång tid blivit svårare för äldre att erbjudas någon form av gemensamhetsboende. Många kommuner har istället för att satsa på boenden valt att upphandla hemtjänst till lägre kostnader. Detta bidrar till att skapa ofrivillig ensamhet. Antalet personer över 80 år kommer snabbt att öka de kommande åren, en ökning med ca 50 procent till 2028 enligt SCB.

Det är viktigt att öka möjligheten till gemensamhetsboenden och då inte enbart särskilt boende. Även kollektivhus med olika mycket gemensamhetsaktiviteter bör stimuleras. Sociala aktiviteter som inte är kopplade till boendet bör också uppmuntras; här kan också civilsamhället spela en viktig roll. Att minska ensamheten för äldre är en allt viktigare uppgift.

Lämplig myndighet bör ges i uppdrag att se över förutsättningarna för att minska ensamheten bland äldre. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Alkohol

Äldre är generellt mer känsliga för alkohol. Dagens äldre dricker mer än tidigare generationer, särskilt kvinnor. Ohälsan relaterad till alkohol ökar hos denna åldersgrupp liksom antalet alkoholrelaterade dödsfall. Äldre har ju normalt även större ohälsa i övrigt och tar mer mediciner. Risken för andra problem ökar också såsom fallskador, trafikolyckor och bristande egenvård. Suicidrisken ökar också kraftigt för äldre personer med alkoholproblem. Det är viktigt att kunna tala om dessa problem för att stöd och hjälp ska kunna sättas in. Problem kan även upptäckas i samband med annan ohälsa. Information om den kunskap som finns om äldre och alkoholproblem behöver spridas på olika sätt i samhället, till äldre, civilsamhället samt vård- och omsorgsinstitutioner.

Lämplig myndighet bör ges i uppdrag att ta fram informationsmaterial om äldre och alkohol. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Undersköterskors utbildning

Nio av tio av dem som arbetar i vården är undersköterskor. Det är väldigt otydligt vilka kvalifikationer en undersköterska i dag behöver, då det är arbetsgivaren som bedömer detta vid anställning. Det är viktigt att stärka undersköterskornas roll och att stärka en nödvändig professionalisering. Det finns inga enkla jobb i vård och omsorg om äldre personer. I dag ser utbildningarna olika ut över landet och behöver stadgas upp för att

tydliggöra rollen. Det är viktigt att veta vilken utbildning och därmed kompetens en undersköterska har för att höja kvalitet och status på yrket.

Det kan också behövas specialiseringar eftersom rollen är så pass olika beroende på arbetsplats. Det finns i dag möjlighet att specialisera sig genom yrkeshögskolan inom t.ex. demens eller palliativ vård, men det finns inga nationella riktlinjer kring utbildningen.

Samtliga specialistutbildningar för undersköterskor på yrkeshögskolenivå ska utvecklas, vara nationellt sammanhållna och erbjudas inom fler områden såsom hälso- och sjukvård samt äldreomsorg. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Strategisk kompetensplanering

Det finns idag alldeles för få undersköterskor. Flera prognoser betonar vikten av agerande. Antalet personer som årligen slutför undersköterskestudier behöver öka från dagens cirka 4 000 till 16 000 enligt en ny statlig utredning om förslag till kvalitetsplan för äldreomsorgen (SOU 2017:21). I Sveriges Kommuner och Landstings (SKL) rekryteringsprognos finns olika statistiska uppgifter. Fram till 2026 behövs 94 000 undersköterskor inom välfärdssektorn. Antalet anställda inom sektorn äldre/funktionsnedsatta behöver öka med 146 000 personer fram till år 2026. Enligt kommunal behöver 150 000 personer rekryteras till år 2030.

Det finns olika möjligheter att förbättra antalet arbetade timmar med undersköterskor – det är bättre arbetsmiljöer och ökad personaltäthet, att erbjuda heltidstjänster. Sju av tio undersköterskor i äldreomsorgen upplever att bemanningen är otillräcklig varje vecka.

Antalet födda i Sverige som kommer att vara i arbetsför ålder minskar. Ökat arbetskraftsdeltagande är viktigt att arbeta med samt satsningar på utbildning och kompetensutveckling. I Vänsterpartiets budgetmotion finns förslag till omfattande satsningar på personalförsörjning de kommande tio åren.

En kompetensplan bör utformas för äldreomsorgen som kan öka antalet undersköterskor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Jonas Sjöstedt (V)

Jens Holm (V)

Birger Lahti (V)

Linda Westerlund Snecker (V)

Maj Karlsson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Karin Rågsjö (V)